

VÁRAK A VÉRTESEBEN

TÚRAMOZGALOM

ÖSSZEÁLLÍTOTTA: ORBÁN IMRE

**Ezen túrafüzetsporttárs
tulajdona,**

aki a egyesület tagja.

Lakcím:.....

Anyja neve:.....

Születési idő:.....

**A túramozgalom teljesítését igazoljuk éssorszám alatt a
túramozgalom kitűzőjét, oklevelét kiadtuk.**

.....200.....

**.....
túramozgalom szervezője
Orbán Imre**

A Vértes hazánk egyik legkisebb hegysége.

Nincsenek meredek kapaszkodókkal elérhető magas csúcsai. A fennsík szerű tájat a mai napig is kiterjedt erdőségek borítják, s az erdők szélén, a hegység peremén várak állnak őrt.

Őrzik 1100 éves múltunkat, s jelzik a mai kor embere számára, hogy a középkori magyar történelemben kiemelt szerepet töltöttek be.

Ezek az apró várak védték a mindenkori fővárost, legyen az Fehérvárt, vagy Budán.

907-ben ezen a tájon vezette seregeit Árpád vezér Szvatopluk morva fejedelem fiai ellen. Itt szórta szét vértjeit III. Henrik német császár serege 1051-ben mikor is I. Endre király és Béla herceg legyőzte őket.

I. (Nagy) Lajos király a Gerencsér várban fogadta 1366. december 6-án velencei köztársaság követét, de gyakran tartózkodott a Gesztesi várban Zsigmond király is.

Túramozgalmunk célja, hogy bemutassuk a Vértesben található várakon keresztül ezen vidék történelmét, a Vértes semmihez sem fogható bájos táját.

A turista feladata csupán végigjárni a kitűzött útvonalat, igazolni az ellenőrzőpontoknál és csodálni, óvni a tájat, őrizni a Vértes csendjét, nyugalalmát.

Útvonal: Szárliget vasútállomás – 100-as út – Csákányos-pusztai turistaház – Körtvélyesi temető – VITÁNY

VÁR – Szarvas-kút – Mátyás-kút – Várgesztes – GESZTES VÁR – KISVÁR – Kőhányáspusztai

kulcsosház – OROSZLÁNKŐ (CSÁKVÁR) VÁR – Mindszentpusztai kulcsosház – Szentgyörgyvári

vadászház – Szakadék-cser – GERENCSÉR VÁR – Tekert-iharfa-tisztás – Sárkány-lik – OKT

jelzés – Vén-cser – CSÓKAKŐ VÁR – Csókakő – Csókakő vasútállomás

Távolság: 52 km

Jelzés: Szárliget vasútállomás – Mindszentpuszta: K és K L rom jelzés

Mindszentpuszta – Szentgyörgyvári vadászház: K ■ jelzés

Szentgyörgyvári vadászház – Gerencsér vár: Z jelzés

Gerencsér vár – Tekert-iharfa-tisztás – Szentgyörgyvári vadászház: P+ és P ■ jelzés

Szentgyörgyvári vadászház – OKT jelzés: Z jelzés

OKT jelzés – Csókakő vasútállomás: K és K L jelzés

Igazolás: - OKT bélyegző: Szárliget vasútállomás, Várgesztes, Kőhányáspusztai kulcsosház,

Mindszentpusztai kulcsosház, Csókakő vasútállomás

- Körtvélyes-pusztai pusztatemető: tájékoztató tábla egyik sora

- Vitány vár, Gesztes vár, Kisvár, Oroszlánkő vár, Gerencsér vár, Csókakő vár: fatáblára festett

három számjegyű kód

VITÁNY VÁR

A Vértes hegység északi lejtőjén, Körtvélyespuszta fölött, a 417 m magas Nyerges-hegy közelében egy erdővel borított kisebb kúp tetején találjuk a szabálytalan, megközelítően ötszög alaprajzú, belsőtoronyos, "háromsejtes" elrendezésű, kis területű vár romjait.

A várnak egy-egy 2,5 m falvastagságú tornya és a kettő között egy udvara volt, melynek külső falai mintegy 6 m magasan épültek. A lakó- és egyéb épületek a védőfalak mellett helyezkedtek el. Mindkét torony kb. 15 m magasan ma is áll, tetején a védőoromzat maradványaival. Nagyméretű ablaknyílásaiban kökeretes, gótikus ablakok láthatók. Ma is megfigyelhetők az emeleteket elválasztó fáfödémek helyei és a boltozat nyomai.

A várat mintegy 4,5 m átlagszélességű falsoros vette körül, a védőfalat kívül árok és sánc övezte, majd 15-20 méterre újabb árok húzódott, ezzel is erősítve a vár védelmét.

A vár keletkezéseinek idejét és építőjének nevét nem ismerjük.

Feltehetően az itt birtokos Csák nemzetség egyik tagja építhette a tatárjárás után. Várnagyként a Gut-Keled nemzetségből származó II. Mihályt 1319-1324-ben említik okleveleink, és mint királyi vár "Castrum Vitam, Vytam, Wytam" alakban 1379-ben szerepel iratainkban.

Albert király 1437-ben Rozgonyi István fiának, Jánosnak zálogosította el a várat, melyet I. Ulászló királytól adományként is megkapott. 1445-ben Újlaky Miklós foglalta el, 1448-tól zálogként bírta. V. László királytól 1453-ban Rozgonyi János, Rajnárd és Oszváth adománya lett, mely adományt Mátyás király 1458-ban.

1459-ben és 1460-ban megerősített. Mátyás halála után 1493-ban Csókakő várával együtt Egerváry László horvát bán, majd István zálogbirtoka. Egerváry István magtalan halála után, 1512-ben Kanizsai György horvát bán szerezte meg, kitől Kanizsai László országbíró örökölte. A kettős királyság idején János király parancsára 1534-ben, a fehérvári keresztetek konventje Héderváry István és fiait, Lőrincet s Györgyöt iktatta be "castrum Wyttham in Albensi" birtokába.

A török először 1529-ben ostromolta, majd 1543-ban el is foglalta. Később magyar kézre került, de 1559-ben újra a töröké, kiktől 1566-ban sikerült ugyan visszafoglalni, a következő évben azonban már újra a török birtokolta. Véglegesen Pálffy Miklós szabadította fel 1597-ben, és a következő évben felrobbantották, megakadályozva ezzel, hogy a török a vár falai közé befészkelhesse magát.

A XVIII. századtól az Esterházy család tulajdona volt.

GESZTES VÁR

A község közvetlen közelében, az erdővel borított Várhegy tetején található a szabályos, hosszan elnyújtott téglalap alaprajzú, ún. "háromsejtes" elrendezésű vár, az északi oldalán pilléres, felvonóhidas bejáratral, közelében a kapu védelmére szolgáló toronnyal.

Az eredetileg egyemeletes vár bővítése Zsigmond uralkodásának idejére esik, amikor még egy emelettel megmagasították. Az 1543-1558-as évek között megerősítették a vár bejáratát, kettős farkasvermet alakítottak ki úgy, hogy a belső várkapu felvonóhidját átalakították, a kapu elé farkasvermet építettek, a kettő közötti köfalon kilövényt vágtak. A nyugati farkasvermet felvonóhíddal látták el, a jelenlegi bejárat elé egy egyszintes épületet emeltek, és a belső farkasvermet feltehetően pallókkal fedték be.

A hódoltság alatt a törökök a nyugati torony és a belső vár kapuja között egy kazamatasort alakítottak ki, amely mögött egy dongaboltozatos helyiséget is építettek. Ebből az időből származik a kapubejárat fölötti két örfülke, melyekbe a függőfolyosókról lehetett bejutni. A várat egy kerítőfal övezte, de ennek feltárása még nem történt meg.

A gesztesi vár építésének pontos idejét és építőjének nevét nem ismerjük.

Feltehetően a honfoglalástól itt birtokos Csák nemzetség valamelyik tagja építhette a tatárjárás után. A várat először az 1326-ban kelt oklevélben említették, amely szerint Károly Róbert király a Csák nembeli István fiaitól, Pétertől és Istvántól csereképpen átvette Gesztes, Csókakő, Bátorkö, Csesznek várakat, a hozzájuk tartozó birtokokkal, s értük Dombó és Nyék királyi várakat adta tartozékaikkal együtt. Várnagyát, chóri Nagy Péter fia Tamás 1331-1360 között kiadott okleveleink gyakran említik. A királyi várban tartózkodott 1360-ban Nagy Lajos, 1387-ben Zsigmond király, 1388-ban pedig Mária királyné. Gesztes várát Albert király 1438-ban Rozgonyi Istvánnak zálogosította el, a zálogot 1458-ban Mátyás király is elismerte. 1444-1446 között Újlaky Miklós mondta magáénak, aki ekkor ténylegesen is a birtokában tartotta. Rozgonyi János királyi tárnokmester és fia János, valamint testvérei Rajnárd s Ozsváth 1460-ban Újlaky Miklósról ruházták át Gesztes várban és tartozékaiban szerzett összes örök-, valamint zálogjaikat. A Rozgonyiak ennek ellenére 1464-ben még jogot tartottak ugyan a birtokhoz, azonban ekkor, de még 1492-ben is az Újlaky család birtoka volt. Gesztest Török Imre nádorfehérvári bán ténylegesen, csak 1517-ben tudta birtokba venni.

A mohácsi csatavesztés után, 1529-ben ostromolta először a török a várat, de csak 1543-ban foglalta el. Rövid idő után újra magyar kézre került, majd 1558-ban a királyi sereg szállta meg, de még ebben az évben újra a török lett az úr, majd pedig 1605-ben Bocskai foglalta el.

A gyakori harcok során súlyosan sérült várat 1652-ben a Komárom megyei gyűlés 400 forinton helyreállíttatta de ezután már hadi jelentőségét veszítve, karbantartásával senki sem törődött Véglegesen a XVIII. században pusztult el, amikor a birtokos Esterházy József engedélyével a vár köveit a majki kamalduli-rendház építkezéseinél használták fel.

KISVÁR

A közismert gesztesi Várhegy tövében, egy kis dombnyúlványon a vár alatti parkoló felett található a gesztesi Kisvár, alig 15 m relatív magasságban. A dombot egy természetes eredetű árok választja el a felette emelkedő hegyháttól, amelyen, mint az ma is látható, alakítottak a várépítők. A domb tetején falmaradványnyomok vannak, amelyeknek vakolatlelemzése kora középkori eredetre utal. A két vár bármilyen közel is esik egymáshoz, közöttük közvetlen kapcsolatot feltételezni nem lehet. Az Alsó (Kis-) vár időben valószínűleg megelőzte a Felső (Nagy-) vár építését.

OROSZLÁNKŐ (CSÁKVÁR) VÁR

Csákvár községtől északnyugatra, a Kőhányás-pusztá közelében, a Vértes hegység erdejében, egy bokrokkal benőtt hegy csúcsán állt egykor a Csáki vár.

A vár falainak a felszínen kevés nyoma található, és alaprajzi elrendezése feltárás nélkül ma már nem állapítható meg.

A vár építője Anonymus szerint Szabolcs vezér unokája Csák volt, mert mint írja: "Árpád vezér pedig innen (ti. Bodajk hegyétől) kelet felé Elődnek, Szabolcs apjának nagy erdőt adott, melyben Szabolcs unokája, Csák sok idő múltán várat emelt."

Amíg a vár állt, a Csák nemzetség birtoka volt. A hagyomány szerint 1038-ban Béla herceg, a későbbi I. Béla királyt, Csák fia György innen kísérté Lengyelországba. 1188-ban III. Béla által győri püspökké kinevezett Csák Ugrin birtoka lett, aki itt is halt meg 1204-ben.

Csák Máténak a rozgonyi csatában történt veresége után, az ismeretlen körülmények között és időben rommá lett vár a király birtokába került, s többé nem épült fel.

GERENCSÉR VÁR

A Vértes hegység mélyén, a Ny-i szélétől 3 km-re, sűrű erdőben bújjik meg Gerencsévár maradványa. A hegység ma már lakatlan terület. A középkorban azonban nagyobb élet volt a nagyjából a Csákok birtokában lévő Vértesben. Gerencsér névvel 1330-ban találkozunk először, ekkor részben királyi lovászoké és a Csák nembeli Györke fia Pál királyi apródé. 1364-ben „Villa Gerencher locus venationes nostre” írja Nagy Lajos király egyik oklevelét. Gerencsér tehát vadásztanya, de ekkor még csak „villa”, azaz még nem vár. Következő adatunk már 1410-ből származik, amikor a Vértes királyi birtok és Zsigmond király Margit húga sógorának, Hohenzollern Frigyesnek adományozza, aki segítette abban, hogy a német királyi rangot is megkapja (császár 1432-ben lett). Sok birtok, így a Vértesben Gesztes és Vitány vára, Tata és a király vadásztanyája, Gerencsér is Hohenzollernhez jutott. Rövidesen azonban, még 1424 előtt, valamennyi vértesi vár Rozgonyi István, Pozsony megye főispánja kezébe került. 1439-ben Tata, Vitány, Gesztes „castrum”, de Gerencsér még „curia”-ként szerepel. 1440-ben a magyar Szent Korona viszontagságos történetének egy mozzanata a Vértes hegységhez, közelebbről Gerencsérhez fűződik. Zsigmond utódja, Albert király, alig 1,5 éves uralkodás után, 1439 október 17-én meghalt. A magyar rendek 1440 elején III. Ulászló lengyel királyt hívták meg a trónra. A korona őrzési helyén, Visegrádon tartózkodó özvegy Erzsébet királyné azonban ekkor már a közelmúltban elhunyt Albert gyermekének megszülése előtt állt és a trónt gyermekének akarta biztosítani. A királyné bizalmasát, komornáját, Kottaner Jánosnét megbízta a korona ellopásával. Kottanerné csellet, egy segítséggel kicsempészte a koronát a fellegvár toronyszobájából, ahol azt őrizték. Erzsébet királyné és Kottanerné a koronával Komáromba távozott, ahol 1440 február 22-én megszületett a későbbi V. László. A koronázásnak Székesfehérváron kellett megtörténnie. Komáromból elindulva az első éjszakát Tatán töltötték. Második nap Gerencsérre érkeztek (akkori német nevén „Grintsechdel”). Kottanerné későbbi visszaemlékezésében kiemelte, hogy itt a szép vadászlakban (amelyet nem várként említ) nagyon rideg szállásuk volt, ennivalót is keveset találtak. Székesfehérvárról, a csecsemő megkoronázása után nyugat felé távoztak. 1440 körül a Rozgonyiak kezére került a „domus seu curia Gerencher”. A birtoklást 1458-ban Mátyás király megerősítette és ekkor már „castrum Gerencher” szerepel. A castrum 1465-től az Újlakiak birtoka, de csak vadásztanyaként szolgált. A XVI. század elején Paksy János, Tolna megye főispánja szerepel, mint Gerencsévár birtokosa. 1543 után már a török támadja a Vértes körmékét és várait, a szerény kis Gerencsévárat ekkor már nem említik. Az ÉK-i sarokban és az É-i oldalon közepén áll még egy-egy 2-3 m magas falcsont, a külső falsík nagyjából megállapítható. Kisebb falcsontok a DK-i sarokban is látható. A többi falrészlet a mai felszínig lepusztult. A D-i oldal közepe táján az utóbbi években illegális ásással mélyen az alapfal alá bontottak, a falon boltozat része látszik, feltehetően a pince boltozatának megmaradt része. Régészeti ásatás még nem folyt a vár területén. A rendkívül széles alapfal toronyra vall. Belső méretét ásatás nélkül nehéz meghatározni, 8,50 x 10,50 m körül lehet. Feltehetően több belső helyiségből állt. A vár falazott részét körülvevő, kissé alacsonyabban fekvő terület téglalap alaprajzú, területe 50 x 45 m. Három oldalról 3-4 m mély, 15-20 m széles árok veszi körül. Az É-i oldalon nincs árok, meredeken lejt a patakig. ÉK-i sarka alatt a patak mellett forrás van. A vár É-i oldala alatt folyik a Gerencséri-ér (vagy Fekete-víz) nevű kis patak, forrásvidéke kb. 1,5 km-rel feljebb, DK irányában van. A várral szemben, a patak két oldalán egy 80 m és egy 60 m hosszú gát fogja közre az egykori tó területét (kb. 110 x 100 m). A két gát között a patak ma már szabadon átfolyik, az egykori zsilipnek nyoma sincs. A tó vize bizonyára befolyt a ma már erősen feltöltődött várárokba és a Ny-i oldalon, az egykori zsilip alatt folyt ki és folytatta útját ÉNy felé a völgyben.

CSÓKAKŐ VÁR

A várat minden bizonnyal a tatárjárás után, az itt birtokos Csák nemzetség Dudary ágának valamelyik tagja építhette, tőlük 1287 körül a Trencsényi-ágbeli II. István vette meg.

Ez kiderül egy 1323-ban kelt oklevélből, melyben az egyezkedő Csák család tagjai, Márk fia István fiai: Péter és István azt állították, hogy atyjuk, István, testvéreitől, Sándortól és Konrádtól, Prózáz fia Gerváztól és Dienes fia Sándortól, mint testvérei fiaitól vette meg Csókakő hegyét, az alatt levő faluval és a Csókakő nyugati oldalán álló várral. Ekkor "Mons et Castrum Chokakew" alakban szerepelt.

Azt, hogy a vár 1299-ben már állt, bizonyítja az az oklevél amelyet István alországbíró az év szeptember 1-én a vár alatt "Datum subtus Castrum Chokaku" állított ki.

Károly Róbert király 1326-ban a Csák nembeli István fiaitól Pétertől és Istvántól csereképpen vette át "Chokaku, Keztes, Batorku, Cheznek" várakat, a hozzájuk tartozó birtokokkal.

Csókakő vára 1430-ig maradt királyi vár, amikor is Zsigmond Rozgonyi István temesi ispánnak adományozta. Újlaki Miklós 1445-ben a várat elfoglalta, de már 1447-ben a néhai Rozgonyi János tárnokmester fiai János és Rajnáld a székesfehérvári káptalan előtt kötöttek egyezséget, amely szerint Csókakő Jánosé lett.

Mátyás király 1470-ben kelt oklevelével Rozgonyi János országbírót és rokonait megerősítette Csókakő és Vítány várak birtokában. E család kihalta után II. Ulászló parancsára a fejevári káptalan 1508-ban Kanizsai Györgyöt és fiát, Lászlót iktatja be e várak birtokába. Ebben az oklevélben van említve, hogy Kanizsai György Csókakő és Vítány birtokához - amelyek a néhai Egerváry László fia Istvánné voltak - a fejevári keresztések előtt kötött örökösödési szerződés alapján jutott.

Egerváry László horvát, tót és dalmát bán halála után, 1511-ben Csókakő II. Ulászló király, hű szolgálataikért, gergelylaci Buzlai Mózes királyi ajtónállónak és fiának Lászlónak, valamint ezek örökösének adományozta. A Kanizsai család fiúágon való kihalta után János király 1532-ben Kanizsai Orsolyát fiúsította, és így házasság révén a Nádasdy család birtokába jutott, más birtokokkal együtt Csókakő vára is. Egy 1536-ban kelt oklevél szerint Laki Bakith Pál kezén volt, aki valószínűleg Szapolyai Jánostól kapta, de rövid idő után ismét Nádasdy Tamásé lett, kinek halála után, 1562-ben Nádasdy Ferenc örökölte. A várat a török 1544-ben foglalta el, de 1566-ban Salm császári vezér visszavette. Bár őrséget hagyott benne, rövid idő után ismét a török birtokába került, és megszállva tartották egészen 1598-ig, amikor Schwarzenberg, Pálffy, valamint Nádasdy Ferenc egyesített serege szabadította fel. 1602-ben ismét a töröké, véglegesen csak 1686-ban, Buda felszabadítása után került magyar kézre.

Nádasdy Ferenc részt vett a Wesselényi-féle összeesküvésben, ezért halálra ítélték, 1671 április 30-án Bécsben lefejezték és összes birtokait, köztük Csókakő várát is a kincstár elvette.

I. Lipót király 1678-ban kelt okirata szerint Csókakő várát és uradalmát 15 000 forintért Széchenyi György kalocsai érseknek adományozta, aki az 1688-ban kelt végrendeletével az esztergomi Szent Ferenc-rendiekre hagyta. Valószínű, hogy ezt nem engedélyezték, mert 1691-ben I. Lipót, báró Hochburg János főhadiszállítónak és örökösének adta 60 000 rénes forintért, birtokukba 1692-ben őket be is iktatták. Csókakő várának hadi jelentősége ezután már megszűnt. Később tornyába villám csapott, és miután az 1800-as évek elején birtokosa, a gróf Lamberg család a vár fenntartásával nem törődött, pusztulásnak indult.

Túramozgalom irányítója: Orbán Imre (telefonszám: 06-70-9424410 e-mail:orban66@freemail.hu

8523 Egyházaskesző Kossuth út 7) erre a címre kell elküldeni az igazolólapot

és a túramozgalom kitűzője és emléklapja térítésének összegét, valamint

felcímzett válaszborítékot. 2008-ban a kitűző és emléklap ára: 400.Ft.

A VÁRAK A VÉRTESBEN TÚRAMOZGALOM IGAZOLÓ FÜZETE INGYENESEN LETÖLTHETŐ A WWW.TURABAZIS.HU WEBOLDALRÓL

Felhasznált illetve ajánlott irodalom:

Béni Kornél – Viszló Levente (szerk.): Egy cseppnyi Magyarország. A Vértes hegység és környéke.
Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. III.
Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történelmi földrajza. II.
Gyulai Rudolf: Komárom vármegye és város története.
Ipolyi Arnold: A magyar Szent Korona és koronázási jelvények története és műleírása.
Kottaner Jánosné emlékirata (Mollay Károly fordítása) A Korona kilenc évszázada.
Kozák Éva: A Vérteszentkereszt-i román kori templom feltárása. Archaeologiai Értesítő

Náczy József: A Vértes vidékének történelmi műemlékei. Archaeologiai Közlemények
Náczy József: A hohenzollerni fejedelmi ház és a Vértes vidéke. Turisták Lapja 1900. 12-23.
G. Sándor Mária: A Vértes hegység középkori várai. A Komárom Megyei Múzeumok Közleményei 1
Nováki Gyula: Gerencsér vár, a Vértes erődített vadászlaka.
Terei György: XII-XIV. Századi várak Fejér megyében.
Fitz Jenő: Csókakő vára.
Hatházi Gábor: Csókakő várának története és régészeti kutatása.
Feld István – Szatlóczki Gábor: Várgesztes – Kisvár.
Erdei Ferenc: A Gesztesi vár helyreállítása.
Feld István – Tolnai Gergely: Várgesztes – Gesztes vára.
Karczag Ákos: Vitány vár

www.var.lap.hu

Igazolólap

Szárliget vasútállomás (bélyegzés)	Körtvélyesi pusztatemető (tájékoztató tábla feliratból egy mondat)	Vitány vár (Várak a Vértesben Kód)
Várgesztes italbolt (bélyegzés)	Gesztesi vár (Várak a Vértesben Kód)	Kisvár (Várak a Vértesben Kód)
Kőhányáspuszta kulcsosház (bélyegzés)	Oroszlánkő vár (Várak a Vértesben Kód)	Mindszentpusztai kulcsosház (bélyegzés)
Gerencsér vár (Várak a Vértesben Kód)	Csókakő vár (Várak a Vértesben Kód)	Csókakő vasútállomás (bélyegzés)

A TÚRAMOZGALOM 2008. AUGUSZTUS 01-TŐL TELJESÍTHETŐ

Vitány vár (Civertan Bt)

Gesztes vár (fotó:Orbán Imre)

Gerencsér vár (fotó:Orbán Imre)

Csókakő (König Frigyes)

Várgesztes - Kisvár (fotó: Magyarországi várak honlap)

Oroszlánkő (Csákvár) vár (fotó: Magyarországi várak honlap)

Öreg fák Szentgyörgyvár környékén (fotó:Orbán Imre)

Vértesszentkereszti bencés kolostorromjai (fotó:Orbán Imre)

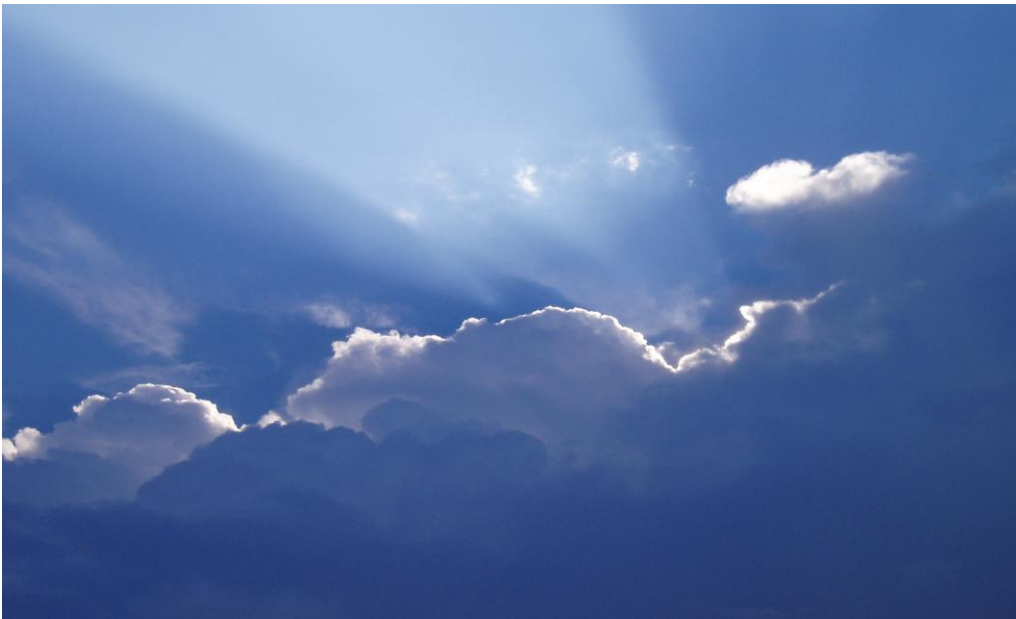
Katonasír (fotó: Orbán Imre)

Kőhányáspusztai Eszterházy kápolna (fotó: Orbán Imre)

Körtvélyes-pusztai pusztatemető (fotó:Orbán Imre)

Felhők (fotó:Orbán Imre)